

УДК 336.143.2

Демчак Р.Є., к.держ.упр., докторант
Національний інститут стратегічних досліджень

ФОРМУВАННЯ МОДЕЛЕЙ БЮДЖЕТНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ: ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

В статті здійснено огляд світової практики реалізації вдалих адміністративних заходів і кроків до бюджетної децентралізації. Визначено необхідні першочергові заходи задля досягнення бюджетної децентралізації, які актуальні для українських реалій. Здійснено детальний аналіз кращого світового досвіду провадження бюджетної децентралізації через призму можливості його застосування в Україні.

Ключові слова: бюджетна децентралізація, світовий досвід, місцеве самоврядування

Demchak R.

FORMING of MODELS of BUDGETARY DECENTRALIZATION : EXPERIENCE of FOREIGN COUNTRIES

In the article the review of world practice of realization of successful administrative measures and steps is carried out to budgetary decentralization. Near-term measures are certainly needed for the sake of achievement of budgetary decentralization, what actual for Ukrainian realities. The detailed analysis of the best world experience of realization of budgetary decentralization is carried out through the prism of possibility of his application in Ukraine.

Keywords: budgetary decentralization, world experience, local self-government

Демчак Р.Е.

ФОРМИРОВАНИЕ МОДЕЛЕЙ БЮДЖЕТНОЙ ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИИ: ОПЫТ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН

В статье осуществлен обзор мировой практики реализации лучших административных мероприятий и методов бюджетной децентрализации. Определенно необходимые первоочередные меры ради достижения бюджетной децентрализации, являющиеся актуальными для украинских реалий. Осуществлен детальный анализ лучшего мирового опыта осуществления бюджетной децентрализации через призму возможности его применения в Украине.

Ключевые слова: бюджетная децентрализация, мировой опыт, местное самоуправление

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Процес соціально-економічного розвитку України на демократичних і правових засадах не є можливим без посилення ролі в ньому місцевого самоврядування, яке, як показала краща світова практика, в єдиній дієвій системі зможе налагодити своєчасне і ефективно задоволення потреб громадян, посилити захист їх прав. Передача лівової частки функцій, задач та повноважень зверху донизу – децентралізація є одним з головних рушіїв такої необхідної сьогодні реформи самоврядування. Об'єктивно зрозуміло, що без належного фінансового підкріплення на місцях, раціональної організації їх кошторисів, доходів і видатків, вдалого середньострокового планування та без досягнення задовільного стану багатьох інших фінансово-економічних аспектів, реформа з посилення значущості місцевого самоврядування приречена на поразку. Актуальність вивчення світового досвіду бюджетної децентралізації для України зумовлена необхідністю розроблення дієвої схеми макроекономічного регулювання соціально-економічних процесів в її умовах, специфіки прикладного вирішення проблем фінансового забезпечення місцевого самоврядування, а також впровадження нових концептуальних підходів до бюджетного процесу з урахуваннями кращих світових практик.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Світовий досвід найбільш розвинутих і прогресивних країн демонструє підвищений

науковий і практичний інтерес до питань бюджетної децентралізації, до її суперечностей та потенціалу. Процесам бюджетного регулювання й децентралізації та проблемам їх вдалого провадження в Україні присвячено наукові праці В. Базилевича, Н. Бикадорової, А. Бондаренка, С. Буковинського, О. Василика, С. Гасанова, Т. Єфименко, Н. Камінської, І. Карчевської, С. Колодія, В. Кравченка, О. Крайника, О. Кириленко, І. Легкоступа, Л. Лисяк, І. Луніної, Ю. Остріщенко, К. Павлюка, Г. П'ятаченка, О. Романенко та інших.

Цілі статті. Проаналізувати кращі світові практики провадження бюджетної децентралізації та виконати оцінку можливості застосування дієвих форм та механізмів в Україні

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Бюджетна децентралізація багатьма фахівцями визнається найскладнішим аспектом децентралізації публічної влади. Її можна вважати спеціальним індикатором наявності демократії й компетенції в здійсненні публічною адміністрацією своєї роботи; рівня адекватності політики в розрізі суспільного очікування; прозорості функціонування місцевих адміністрацій та відповідності державної політики потребам населення; рівня підконтрольності публічної сфери та повноти взятої нею на себе відповідальності; та й взагалі, бюджетна децентралізація оцінює адекватність механізму публічного адміністрування. Варто ще зазначити, що є цілий спектр соціально-психологічної, ментальної та культурної специфіки, що дозволяє чи не дозволяє проводити децентралізацію державних фінансових ресурсів. Світова правова література розкриває суть даного поняття через призму трьох визначників:

- Децентралізація в видатковій сфері – факт уповноваження місцевого самоврядування правом розпоряджатись фінансовими ресурсами, необхідними для провадження їх діяльності, виконання поставлених йому завдань;

- Децентралізація в доходній сфері – надання місцевому самоврядуванню права на отримання власного доходу за закріпленням переліком в розмірі (встановлюється самостійно), достатньому для належної і якісної їх роботи;

- Право на процесуальну і організаційну самостійність – формування, затвердження, виконання фінансових планів, кошторисів, бюджетів, забезпечення звітності і контролю під відповідальність певного органу, тої чи іншої посадової особи на місцях.

Бюджетна децентралізація (як процес) може вимірюватись кількісно і якісно. Наукова література має безліч методичних, теоретичних підходів до визначення таких критеріїв, серед яких є низка основних:

- Співставлення розмірів видатків на місцях і загальнодержавних. Цього показника прийнято вважати основним індикатором децентралізації. Він засвідчує фінансову здатність самоврядувань на місцях якісно виконувати свої завдання і функції. В Данії, Іспанії, Швеції більше, ніж 50% всіх витрат - місцеві.

- Частка обсягу видатків місцевого бюджету в ВВП. Цим показником ідентифікується частина публічного ресурсу, що розподіляється між представниками місцевого самоврядування. Цим самим – відображається прогрес фінансової децентралізації в країні. Можна сказати, що коли показник вище 15%, то в державі високий рівень децентралізації. В Європі такими державами називають Данію, Швецію, Іспанію, Фінляндію, Нідерланди, Італію. Доля в 15-10% – середній стан децентралізації: Польща, Велика Британія, Угорщина, Чеська Республіка, Франція. Недостатня децентралізація все ще в Словаччині, Литві, Естонії, Португалії, Греції, Кіпрі.

- Доля власного доходу у валовому доході територіальної громади. Цим показником оцінюють фінансову самостійність (автономію) органу самоврядування на місцях. Необхідно знати, що права органу місцевого самоврядування на встановлення податкових ставок і визначення обсягів інших доходів можуть бути реалізовані тільки

по відношенню до власних доходів. Ось ці права – на власну доходну базу та її адміністрування – основа бюджетної децентралізації. Зарубіжна література власну доходну базу визначає доходами *sensu stricto*, в яку не входять частина пирога у загальнодержавному оподаткуванні. Країн, з часткою такого типу доходу більше 50% – це Швеція, Данія, Фінляндія, Франція, Люксембург, Кіпр, Австрія, Бельгія, Ірландія, Португалія та ін.. Цього показника можна віднести не тільки до кількісного, але й якісного типу критеріїв бюджетної децентралізації.

- Частку дотацій вирівнювання, міжбюджетних трансфертів в доходах місцевих бюджетів. Цей показник допомагає оцінити рівень фінансової автономії органу самоврядування на місцях. Залежність обернено пропорційна : високий показник – низька автономія і незалежність місцевих фінансів. Високий показник, таким чином, свідчить і про слабку децентралізацію, адже виходить, що місцеві адміністрації не впливають на обсяг міжбюджетних трансфертів, дотацій вирівнювання.

Наукова література дає нам для використання ще багато інших критеріїв і показників: зайнятість в державному секторі, доходи на місцях в порівнянні з загальнодержавними, податкові надходження на місцях в порівнянні з загальнодержавними, стан і якість майна громади і т.д.

Варто згадати ще одного часто вживаного якісного критерію для визначення прогресу бюджетної децентралізації. Це контрольно-наглядовий механізм забезпечення законності фінансових повноважень самоврядування на місцях, що забезпечує автономність, незалежність його роботи.

Беручи до уваги основні критерії оцінки рівня фінансової децентралізації, знаходимо в доктрині опис трьох моделей фінансового забезпечення місцевого самоврядування:

- Скандинавська модель, де місцеві податки складають від 10% до 20% ВВП і 20-50% усіх податків. Серед країн, які можна віднести до цієї моделі – Швеція, Данія, Фінляндія.

- Латинська модель, де обсяг місцевих податків сягає 4-6% ВВП і складає близько 20% усіх податків. Ці показники характерні для Італії, Франції, Іспанії.

- Ганноверська модель, де місцеві податки сягають 1-2% ВВП і складають близько 4-5% усіх податків. Це властиво для Німеччини, Великої Британії, Нідерландів, Польщі.

Фінансову основу місцевого самоврядування складає відповідний бюджет. Саме місцевий бюджет можна вважати центральною ланкою фінансової системи місцевого самоврядування і саме через бюджетні повноваження реалізується фінансово-правова компетенція органів місцевого самоврядування (як зазначалося, це повноваження у сферах: доходів, видатків, здійснення запозичень; процесуальні повноваження).

Система органів місцевого самоврядування повинна передбачати ефективні й дієві механізми нагляду і контролю за складанням проекту бюджету, його затвердженням, виконанням та роботою над звітністю про виконання відповідного бюджету – тобто систему внутрішнього та зовнішнього контролю. Одночасно законодавство повинно гарантувати нагляд за законністю та передбачати аудит публічних фінансів з огляду на критерії фаховості, ефективності, доцільності, здатності належним чином реалізувати потенціал суб'єкта місцевого самоврядування тощо. Окрім універсальних характеристик місцевого бюджету, можна також вести мову про певний рівень універсальності його структури, що впливає з аналізу законодавства зарубіжних країн.

Характерним прикладом є структура місцевого бюджету в ФРН. Бюджет складається з двох частин: загального та спеціального фонду (адміністративна та фондова частини). Загальний фонд включає доходи і видатки, що виникають у процесі поточної діяльності суб'єктів місцевого самоврядування, бюджетних установ: адміністративні видатки, соціальна допомога, а також усі доходи громади від податків і зборів, спеціальних виплат і загальних платежів за землю. Спеціальний фонд (в

українському еквіваленті – бюджет розвитку) охоплює доходи і видатки, що пов'язані із володінням, користуванням і розпорядженням комунальним майном; одержанням і виплатою кредитів; субсидії на інвестиції, створення і використання резервів тощо. Обидві складові бюджету розмежовані між собою, проте складають єдиний фінансовий план. Бюджетні показники містяться в додатках до бюджету, серед яких: кошторис, фінансовий план, огляд видатків, що виникатимуть у наступних роках у зв'язку із кредитними зобов'язаннями; інформація про можливі борги і резерви; господарські плани і річні баланси об'єктів права комунальної власності, які мають окремі рахунки; посадовий план. Зміни до додатків може бути внесено винятково рішенням ради. Правовою підставою фінансової діяльності є відповідний правовий акт (ухвала, рішення, статут) про бюджет, у якому передбачено всі надходження і видатки громади за бюджетний період, а також повноваження щодо бюджетних запозичень. Усі надходження до бюджету підлягають класифікації з огляду на джерела їх походження. Так само видатки класифікуються залежно від їх функціонального призначення. Характерною рисою місцевих бюджетів у ФРН є те, що статут (акт) про місцевий бюджет встановлює також розмір ставок земельного податку і податку від господарської діяльності.

Відповідно до німецького законодавства, бюджетний рік дорівнює календарному і громада має обов'язок щорічно затверджувати бюджет. Проте в бюджеті можна передбачати програми фінансування на два або три роки, з обов'язковим поділом на роки. Важливо, що рішення про бюджет на відповідний рік є складовою довгострокового – п'ятирічного – фінансового плану громади (об'єднання громад). Окреслення такого терміну не випадкове, оскільки відповідає одному терміну повноважень обраного складу ради. Першим роком такого плану є поточний бюджетний період. Фінансовий план, разом із планом інвестицій, виконавчий орган представляє раді. Кінцевим терміном надання цих документів є термін подання до ради проекту бюджету. Увесь пакет документів має бути затверджений рішенням ради. Прийняття бюджету є складовою реалізації п'ятирічного фінансового плану громади.

В законодавстві багатьох європейських країн передбачено право на створення місцевого цільового фонду. За принципом повноти в бюджетній системі передбачено інтеграцію доходної і витратної бази цільового фонду до бюджету, проте внутрішнє законодавство країн визначає специфіку правового статусу та порядку формування таких фондів, а також інші характерні особливості цільових фондів, властиві для певної країни.

Цільові фонди місцевого самоврядування Правовий режим цільових фондів, як і будь-якого іншого інституту місцевих фінансів, визначається внутрішнім законодавством держави.

Зокрема, в Чеській Республіці створення таких фондів обумовлено потребами місцевого самоврядування, однак закон не встановлює їх види. Саме ж існування цих фондів передбачено законодавством про місцеве самоврядування. Джерелом фінансування фондів може бути надлишок місцевого бюджету (перевищення доходів) попередніх років або поточного року. Кошти таких фондів можуть використовуватися на покриття непередбачених витрат, позапланового бюджетного дефіциту тощо. Фактично цільові фонди є складовою бюджету.

Законодавство Словацької Республіки передбачає власні позабюджетні фонди місцевого самоврядування. Джерелами формування таких фондів є: залишки коштів фонду минулих років; профіцит бюджету; надходження від господарської діяльності після сплати податків і зборів. Рішення про їх використання приймає представницький орган місцевого самоврядування за участі представницького органу місцевого самоврядування вищого рівня, а саме використання відбувається через відповідний бюджет. Проте це правило не поширюється на відносини між окремим грошовими фондами, а також не діє у випадках, коли кошти скеровуються на покриття тимчасових касових розривів власного бюджету. Характерно, що ресурси цих грошових фондів не

погашаються із закінченням бюджетного року. Крім цього, у складі бюджету обов'язково створюють резервний фонд. Законодавство також передбачає право громад на створення спільного цільового фонду для реалізації спільних завдань більшої кількості громад або з іншою метою. Управління таким фондом здійснює спеціально створена для цього рада фонду. Склад такої ради формується громадами, які є учасниками такого фонду.

Дещо по-іншому правовий режим фондів визначає законодавство Республіки Польща. Як і в попередньому випадку, цільові фонди повинні входити до відповідних місцевих бюджетів. Закон про публічні фінанси дозволяє створювати гмінні, повітові і воєводські цільові фонди, проте орган місцевого самоврядування не може прийняти рішення про створення такого фонду. Правовою формою їх створення, на відміну від Чехії, є виключно закон. Фактично, чинний закон легалізував існуючі вже фонди: гмінні, повітові і воєводські фонди охорони середовища і водного господарства; повітові і воєводські фонди геодезії і картографії; воєводські регіональні фонди охорони земель сільськогосподарського призначення. У структурі місцевих бюджетів Польщі обов'язково створюються резерви: загальний резерв у розмірі не більше 1% видатків місцевого бюджету і цільовий резерв – не більше 5% видатків бюджету. Управління коштами резервного фонду здійснює відповідний виконавчий орган місцевого самоврядування. За загальним правилом місцеві бюджети формуються на засадах бюджету-брутто, тоді як бюджетні установи, цільові фонди, допоміжні органи тощо формують свої фінансові плани на засадах бюджету-нетто.

У багатьох країнах, що розвиваються (Індії, Філіппінах, Колумбії, Аргентині, Бразилії та ін.) неефективність центрального уряду в забезпеченні необхідного рівня державних послуг при значному бюджетному дефіциті і макроекономічній нестабільності актуалізували необхідність децентралізації функцій держави. Але місцеві органи влади виявилися нездатні адекватно вирішувати завдання, передані на їх рівень, що було викликано різними причинами (в основному відсутністю необхідних інституційних умов) і в цілому це призвело до дискретизації децентралізованого державного управління. Більш уважний аналіз проблем децентралізації в наданні громадських послуг показує, що, наприклад, в Аргентині та Бразилії є макроекономічні проблеми, пов'язані з загальною нестабільною соціально-економічною ситуацією, інфляційними процесами, практикою передачі повноважень без дохідних джерел і неефективним контролем за борговими зобов'язаннями на всіх рівнях бюджетної системи.

У Центральній і Східній Європі в країнах з транзитивною економікою процес бюджетної децентралізації також має безліч проблем і протиріч. Основним завданням у цих державах є відновлення економічного зростання при обов'язковому збереженні всієї системи соціальних гарантій в наданні суспільних благ. Наявна інформація дозволяє зробити висновок про те, що проведення бюджетної децентралізації в колишніх соціалістичних країнах ознаменувався певним прогресом, але ступінь досягнутої децентралізації істотно варіюється залежно від рівня розвитку національних систем, справедливості перерозподілу фінансових ресурсів, якості діалогу між центральним урядом і субнаціональними органами влади, від міцності політичного, економічного і фінансового становища самих територіальних утворень. Зокрема, більш помітні успіхи були зафіксовані в Угорщині, Польщі, Чехії та країнах Балтії, де послідовно і ефективно вирішувалися питання забезпечення реальної незалежності формування дохідної частини територіальних бюджетів.

Прогресивність децентралізації демонструють приклади федеративних держав з високим ступенем бюджетної децентралізації й стабільними макроекономічними показниками (Німеччина, Австрія, США, Канада). За оцінкою експертів, вони все більше наближаються до оптимального рівня збалансованості явищ «централізація - децентралізація». Фактори таких досягнень лежать, насамперед, у площині політично

коректних, соціально та економічно виправданих правил і механізмів узгодженого розподілу повноважень і ресурсів за рівнями державно-територіального управління.

Політична і економічна самостійність місцевих органів влади вважається найважливішим критерієм демократизації суспільства, тому Європейська хартія місцевого самоврядування декларує особливу автономію муніципальних утворень, яка повинна забезпечуватися державною підтримкою та фінансовою самостійністю місцевих органів влади. Базовими принципами забезпечення фінансової самостійності органів місцевого самоврядування є:

- Достатність власних фінансових коштів місцевих органів влади та їх відповідність наданим повноваженням;
- Свобода розпорядження цими коштами при здійсненні своїх функцій;
- Надходження частини фінансових коштів за рахунок місцевих податків і зборів;
- Захист більш слабких органів місцевого самоврядування за рахунок механізмів фінансового вирівнювання;
- Надання субсидій таким чином, щоб вони не зашкодили самостійності політики місцевої влади.

У той же час місцеві органи влади практично у всіх країнах стикаються з проблемами недостатності фінансового забезпечення своєї діяльності: обмеженістю податкової бази місцевих бюджетів, і, як наслідок, браком фінансових ресурсів для вирішення поточних проблем і завдань перспективного розвитку. Ця проблема усвідомлюється і на теоретичному рівні. У теорії громадського сектору можна виділити теоретичну конструкцію, яка обґрунтовує формування власних податкових доходів місцевих бюджетів - модель принесеної користі (вигоди).

Схематично ця модель пояснює необхідність місцевих податків наступним чином. Виходячи з того, що за локальні громадські послуги мають платити ті, хто ними користується (принцип територіальної відповідності), а платою за них є податкові платежі (принцип еквівалентності), то при фінансуванні послуг місцевого значення через податкові інструменти (інструменти нецінової рівноваги в громадському секторі) слід відштовхуватися від принесеної ними користі, яка порівнюється з витратами на їх надання. При цьому співвідношення корисності суспільного блага з витратами на його надання підпорядковується в економічному аналізі вимозі ефективного розміщення (алокації) ресурсів. У такому контексті місцеві податки можуть бути інтерпретовані як маловикористовувані для реалізації принципу самоокупності локальних благ на всій території муніципального управління.

Виразніше проглядається зв'язок між споживанням суспільних послуг і платою за них, яка стягується у формі податків, що дозволяє платникам податків більш обґрунтовано порівнювати вигоди, отримані від споживання муніципальних послуг. Інформація про прийняття рішень у сфері оподаткування в таких умовах стає прозорішою, тому зрозумілішими і більш обґрунтованими є процедури визначення місцевої податкової бази та податкових ставок. Питання справедливості оподаткування також стають більш очевидними: для груп населення з низькими доходами повинна вводитися система компенсацій або адресної допомоги. Останнє обґрунтовується тим, що такі інструменти (компенсації і адресної допомоги) справедливіше і ефективніше експериментів з податковим механізмом або розмірами податкових платежів.

Майже кожний рік в Європі постійно переповнений активним реформуванням і подальшим нормативним регламентуванням в місцевому самоврядуванні, що підтверджується нещодавніми конституційними змінами в Ліхтенштейні, Ірландії, Угорщині та ін.

Європа дає для прикладу два можливих варіанта посилення ролі адміністрацій на місцях (по фактору значущості і залежності від державної влади): повна або часткова децентралізація влади на користь місцевих громад або ж повна автономія останніх.

Оптимальна модель адміністративно-територіального поділу країни основа наповнення власного кошику місцевого самоврядування для ефективного виконання

покладених на нього завдань і функцій, та й бюджетної децентралізації загалом. Реформи в цьому напрямку йдуть не тільки в країнах постсоціалізму (наприклад, Польща), але й прогресивній Європі (Франція і Швеція). Це робиться з метою організації оптимального для задоволення потреб громадян устрою країни, що б сприяв наповненню місцевих бюджетів і, відповідно, був надійною базою здійснення місцевим самоврядуванням своєї роботи.

Корисним ресурсом для озброєння кращою світовою практикою є розгорнутий і структурований перелік доходних статей місцевого самоврядування країн Європи, оскільки вони реально дають можливість наповнити в достатній мірі місцевий бюджет. В основі європейської моделі – принцип субсидіарності, що пропагує провадження діяльності органами місцевого самоврядування на рівні, близькому до громадян, відповідність чинному законодавству (органи отримують загальні чи спеціальні дозволи на виконання своїх функцій).

Україна має врахувати всю ретроспективу світового шляху до бюджетної децентралізації: успішні і провальні зразки. Адже нам не треба відкривати щось принципово нове, а лише транспонувати загальну схему на наші унікальні реалії.

Висновки. Світова практика дає нам можливість взяти на озброєння кращу практику тих країн, які вже пройшли або успішно йдуть по дорозі бюджетної децентралізації. Повністю переносити шаблон реформ і адміністративних заходів певної країни по реалізації бюджетної децентралізації на українські реалії не варто, адже кожна країна розвивається в своїх індивідуальних умовах. Ніхто не заперечує, що окремі яскраві приклади вдалих кроків варто детально вивчити і оцінити на дієвість та прикладність в Україні. На нашу думку в першу чергу уваги варті такі країни: Данія, Франція, Німеччина, Чехія, Швеція, країни Балтії, Іспанія, Італія, Фінляндія, Нідерланди. Більш прості паралелі можуть проводитись з країнами: Польща, Словаччина, Угорщина. Перелік є суб'єктивним і не вичерпним, адже кожен науковець може знайти в тому чи іншому прикладі бюджетної децентралізації певні уроки для нашої держави.

Незважаючи на постійні процеси і тенденції до реформування, численні законодавчі ініціативи, прийняті нормативні акти, ратифіковані міжнародні договори – місцевому самоврядуванню України до цих пір ще не вдалося стати потужною і хоча б дещо фінансово самостійною формою втілення публічної влади. Самоврядування не отримало в достатній кількості необхідні повноваження, в країні не розроблено до цих пір дієвого механізму здійснення цих повноважень на фоні домінуючого місцевого самофінансування. Неоднорідний територіально-адміністративний устрій України також слугує причиною потенційного недофінансування в умовах бюджетної децентралізації окремих місцевих адміністрацій, адже у нас є велика кількість територіальних утворень громадян з низькою чисельністю жителів.

Все це ще більше загострюється на фоні юридичної безграмотності великого сегмента громадян в суспільстві, які не можуть і, навіть, не бажають оцінити і проконтролювати роботу місцевих державних управлінь та організацій. Кращий світовий приклад показує, що громадяни розвинутого суспільства мають брати неопосередковану участь в процесі вирішення чи не кожного питання на місцях.

Як результат описаних вище проблем є недостатня якість роботи майже кожної місцевої ради, відмежування місцевого самоврядування від громадян, їх об'єднань та їх потреб. Без участі населення в їх роботі, самоврядування на місцях майже остаточно стало слухняним інструментом задоволення амбіцій тої чи іншої політичної сили. А в той час держава несміливо, невпевнено і нерезультативно намагається підштовхнути громади до прояву ініціативи на місцях і до саморозвитку.

Список використаних джерел:

1. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. №333-р // Верховна Рада України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-p>.
2. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України / [Бориславська О. М.,

- Заверуха І. Б., Школик А. М. та ін.]; Центр політико-правових реформ. – К., Москаленко О. М., 2012. – 212с.
3. Decentralization & Subnational Regional Economics / Офіційний сайт The World Bank [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www1.worldbank.org/publicsector/decentralization/fiscal.htm>.
4. Лютий І. О. Бюджетна політика і стабільність соціально-економічного розвитку України / І. О. Лютий, Л. М. Демиденко, Ю. Л. Субботович // Фінанси України. — 2006. — № 10. — С. 3—13.
5. Опарін В. М. Бюджетна система : навчально-методичний посібник / В. М. Опарін, В. І. Малько; МОН України, КНЕУ. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К.: КНЕУ, 2002. — 336 с.
6. Бюджетний менеджмент: підручник / Мін-во освіти і науки України, КНЕУ; ред. В. М. Федосов. — К. : КНЕУ, 2004. — 864 с.
7. Лисяк Л. В. Бюджетна політика держави в умовах фінансової глобалізації / Л. В. Лисяк // Вісник Української академії банківської справи. — 2008. — № 1. — С. 15—21.
8. Буковинський С. А. Змінення фінансової бази місцевого самоврядування як чинник економічного зростання / С. А. Буковинський // Вісник НБУ. — 2007. — № 2. — С. 9—15.
9. Обзор сектора региональных и местных органов власти Центральной и Восточной Европы. 2004 // Информационно-аналитическая система Standard & Poor's. URL: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.standardandpoors.nl.

Рецензент д.е.н., професор Мельник В.М.